

Piše: **Željko Ivković**, *Katolički tjednik*

Nažalost, to je bila samo jedna postaja u činjenju zločina te velika uvertira za sve iduće krvave pirove, to jest ubijene franjevce u Mostaru, Čitluku, Ljubuškom i mnogim drugim znanim i neznanim mjestima, selima i zaseocima BiH i Hrvatske, sveukupno njih 66.

Također, povijesni podatci kažu da su partizani za nekoliko dana u veljači na Širokom Brijegu napravili čak 330, što većih, i što manjih stratišta i grobišta. Statistički podatci ukazuju da je u Drugom svjetskom ratu i poraću iz općine Široki Brijeg ubijeno 2 189 osoba, a s prostora današnje Županije Zapadnohercegovačke (ŽZH) čak 7 128.

Širokobriješkoj dvanestorici u čast, te svim ostalim ubijenima, čije smrti i zemni ostatci nisu evidentirani ni pronađeni, na Širokom Brijegu početkom veljače organiziraju se *Dani pobijenih hercegovačkih franjevac*.

Cjelokupni program na zemaljskoj mreži te preko interneta uživo prenosi Radiopostaja *Široki Brijeg*, a tijekom tih dana, osim misa, krunice, polaganja vijenaca i paljenja svijeća, budu podijeljene nagrade školarcima, ali i starijima koji su sudjelovali na umjetničkom natječaju sa središnjom temom o pobijenim hercegovačkim franjevcima. Sadašnjost u kontekstu sjećanja na žrtve mirna je, svečana i dostojanstvena. Na njoj se kroz nekoliko dana mnogo moli, sluša, časti Boga te sjeća svih pobijenih katolika, ne samo svećenika i redovnika. Što je najvažnije, nema poziva na mržnju i osvetu.

Sprovod ekshumiranih ostataka fratara

Ovaj molitveno-kulturni, ali i društveni događaj od šire važnosti, koji je postao insignija Širokog Brijega i čitave zapadne Hercegovine, priređuje Vicepostulatura postupka mučeništva *Fra Leo Petrović i 65 subrača*, na čelu s **fra Miljenkom Stojićem**. Povodom ove okrugle obljetnice, razgovarali smo s vicepostulatorom kako bismo otkrili jesu li u posljednje vrijeme dobivene nove informacije o ubijenima te dokle se došlo u postupku za proglašenje blaženim i svetim pobijenih iz mržnje prema vjeri.

Franjevci i žene u crnom

Fra Miljenko, inače rodom iz Dragićina kod Međugorja, na početku razgovora rekao je kako je Široki Brijeg bio i ostao simbol vjere i domoljublja. Istaknuo je kako je to grad koga su 1945. komunisti htjeli "ugasiti", to jest pobiti u njemu sve koji su nosili habit ili bili vjernici laici. Kao prilog tomu dao je i podatke kako je vojnički gledano, bespotrebno samostanska crkva teško oštećena granatama, glasovita Klasična gimnazija, njezine knjige i kabineti bili pretvoreni u prah i pepeo, a župne matice spaljene. Istaknuo je kako su usprkos broju ubijenih i razmjerima uništenja, grad, župa i samostan ipak preživjeli, kako duhovno, tako kulturno i materijalno.

Tri (na)čina krvave tragedije

Pogibiju hercegovačkih franjevaca mogli bismo podijeliti na tri načina: prvi su pojedinačni upadi u župe; drugi je juriš na franjevački samostan na Širokom Brijegu, a treći je stradavanje fratara na Križnom putu.

Ubijanje je započelo provalom partizana u župni stan u Kongori 20. svibnja 1942. kada je odveden **fra Stjepan Naletilić**. Sljedeća žrtva bio je **fra Križan Galić**, umirovljenik, kojeg su ubili 30. listopada 1944. bombom u župnom uredu u Međugorju. Na Humcu je uhićen **fra Maksimilijan Jurčić**, župni vikar, i odveden prema Vrgorcu gdje je strijeljan 28. siječnja 1945. Za grob mu se ne zna. U Čapljini je župnik **fra Petar Sesar** strijeljan 2. veljače.

Borbe za Široki Brijeg počele su 6., a završile 7. veljače. Tada je ubijeno 12 fratara: umirovljenici **fra Marko Barbarić - Lesko**, **fra Stanko Kraljević**, **fra Ivo Slišković**, **fra Krsto Kraljević**; profesori **fra Arkandeo Nuić**, **fra Dobroslav Šimović**, **fra Tadija Kožul**, **fra Borislav Pandžić**, ž. vikar **fra Žarko Leventić** te **fra Viktor Kosir**, **fra Stjepan Majić** i **fra Ludovik Radoš**.

Druga skupina fratara, koja se zbog granatiranja samostana sklonila niže Briga, nije znala što se dogodilo. Tako su 8. veljače došli u samostan gdje su ih partizani odmah uhitili, odveli u pravcu Splita te pobili, najvjerojatnije, u Zagvozdu.

Pokolj se nastavio 10. i 14. veljače u Ljubuškom te Mostaru, kada je ubijen i provincijal **fra Leo Petrović**. "Zatišje" je bilo do 21. svibnja kada su u župnoj kući na Kočerinu ubijeni župnik **fra Valentin Zovko** i mladomisnik **fra Andrija Topić**.

Hercegovački fratri ginuli su po Hrvatskoj u svibnju i lipnju. Međutim, o njihovoj sudbini puno se manje zna.

"Oni koji nisu dali da se život prekine bili su preostali franjevci i žene u crnom. Ostala je živa oko trećina osoblja Provincije, druga trećina je ubijena, a treća se nije smjela vratiti iz tuđine kamo su bili otišli zbog raznih poslova ili izbjegli. Patila je i borila se ta prva trećina zajedno s drugima koji su dolazili, tako da je 91 franjevac okusio tamnicu ili bio oglobljen do 1991. A žene u crnom bile su majke, sestre, djevojke... umorene hrvatske mladosti većinom na kraju rata i u poraću", podcrtao je fra Miljenko ističući kako je tijekom 1950-ih u Lištici, koja je zamijenila Široki Brijeg, na 100 ženskih osoba dolazilo samo oko 35 muških.

Uzalud vam trud koljači

No, jugokomunistima je sve bilo uzalud. Istina i otpor prema zlosilju prenosila se s koljena na koljeno. U cik hrvatske zore 1971. kosti ubijenih franjevaca na Širokom Brijegu i onih u Mostarskom Gracu preneseni su u samostansku crkvu. "Nazočno je bilo više od 10 000

vjernika. Častili su ih kao 'Širokobriške mučenike', zajedno s drugim ubijenim fratrima, kako su ih nazvali od samog početka. Taj spomen na mnoštvo ubijenog hrvatskog puka i svećenika nije blijedio, klijao je u srcima da bi se razgranao dolaskom slobode", ustvrdio je vicepostulator naglasivši kako je početkom demokratskih promjena 1990-ih čitava Hercegovina pošla tražiti pobijene fratere i svoje najmilije.

Komunisti su samostansku crkvu pogodili topništvom 296 puta misleći je uništiti, ali su je samo oštetili.

Širokobriježka crkva nakon besmislenog partizanskog granatiranja

"Izronila je na svjetlo dana Vicepostulatura postupka mučeništva *Fra Leo Petrović i 65 subrača*, izronila su povjerenstva za traženje posmrtnih ostataka po našim krajevima, izronio je Memorijalni centar *Groblje mira* na Bilima kod Mostara. Obveza je to prema našim pobijenima", naglasio je fra Miljenko ističući kako su tražeći pobijene, sačuvali i mnoštvo svjedočenja iz prve ruke o tim događajima, mnoštvo dokumenata razasutih po arhivima, knjigama te onih koji su bili i u posjedu pojedinaca.

Posvijestio je da se protokom vremena danas uglavnom "crpe" podatci od svjedoka iz druge ruke što je, također, nazvao dobrim poslom. "Nećemo se umoriti dok svoj posao ne dovršimo do kraja. A ne umara se ni naša mladež. Piše i razmišlja o našim pobijenima, stvaraju se seminarske radnje, diplomski radovi, pa čak i doktorati. Koliko god to vrijeme bilo tragično, ono je i časno. Uči nas što je to mučeništvo shvaćeno na kršćanski način, ono kada te misle strti, a ti tek tada pobjeđuješ. Zato jugokomunisti na Širokom Brijegu nisu ugasili baklju vjere i domoljublja, oni su je zapravo samo raspirili", kazao je fra Miljenko podsjećajući na onu staru **Tertulijanovu** misao da je krv mučenika sjeme novih kršćana. Prevodeći je u hercegovački krš, parafrazirao ju je kao: "Krv je mučenika klica života u našim krajevima."

Nisu bili legitimna meta

Prema skicama koje se čuvaju u arhivu *Vojnoistorijskog instituta* u Beogradu, nijedna zgrada franjevačkog posjeda – a sve su naznačene i ucrtane – nije predstavljala sjedište neprijatelja. Protuobavještajna služba nije našla niti jedan njima neprijateljski položaj u samostanu, nego tek u blizini pravcem zapad-sjever. U samostanu i u crkvi, kako mnogi svjedoče, nije se nalazio nitko s oružjem u ruci. Ipak to nije spriječilo partizane da na crkvu ispale 300-tinjak projektila.

O gluposti propagande i srednjovjekovnoj metodi bacanja ulja na partizane koji pritom drže puške, ne vrijedi ni gubiti vrijeme. Niti je bilo toliko ulja u ratnim uvjetima, niti je moguće uljem ciljati naoružane ljude u pokretu.

Mučitelji su otišli u zaborav

Razvidno je kako zbog svega nabrojenoga 80. obljetnicu pokolja na Širokom Brijegu ne dočekuju u tuzi i očaju, nego uzdignute glave. "Naši su mučenici obilježili i bilježe povijest, njihovi mučitelji otišli su i odlaze u zaborav. Kao i uvijek do sada, puk i njihovi duhovni predvodnici stajat će zajedno, rame uz rame. Kazuje to i Dan sjećanja na pobijene franjevce i puk, koga je ustanovio grad Široki Brijeg te Dan sjećanja na žrtve komunističkog zlosilja koga je ustanovila ŽZH", kazao je vicepostulator i sa sigurnošću ustvrdio da će se mnoštvo puka Božjega sliti i ove godine u spomen na ubijene.

S ponosom je istaknuo kako je Vicepostulatura dovršila prvu etapu istraživanja za 66 ubijenih hercegovačkih franjevaca, ali je prema svojim mogućnostima prikupljala dokumente i za trojicu umrlih zbog zlosilja i tamničkih muka te za druge koji su bili progonjeni. "Dosta toga je urađeno i glede pokretanja postupka mučeništva ubijenih na biskupijskoj razini o čemu će se čuti više i ovih dana. Nakon toga slijedi završna rimska faza", kazao je fra Miljenko koji se, osim ovoga teškog posla lociranja i prikupljanja zemnih ostataka pobijenih te svjedočanstava o pokoljima, bavi pisanjem pjesama i općenito književnošću.

Na kraju nas je zanimalo što možemo očekivati za 100. obljetnicu pokolja fratara i puka na Širokom Brijegu, koja je možda daleko za jednu osobu, ali je u crkvenim okvirima trenutak u vremenu. Naš je sugovornik ustvrdio da će, bude li sve teklo po planu i predviđenom dinamikom, određeni broj pobijenih fratara i prije 100. obljetnice biti proglašeni mučenicima i blaženima. „Ali nemojmo se zamarati vremenom i godinama. Zamarajmo se, koliko je u našoj moći, potrebnim radom da se to dogodi jednoga dana jer Široki Brijeg je ovo započeo zaista ni iz čega, tvarno gledajući, ali to ga nije spriječilo doseći visine jer je znao tko je i što je, ili što mu je zadatak na ovoj zemlji“, zaključio je vicepostulator.